

Oud Deventer

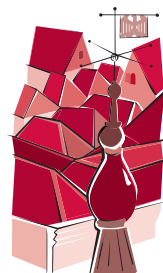

Nieuwsbrief van de Stichting Oud Deventer

PAG. 2 *Van de voorzitter* PAG. 3 *De verborgen historie van de Pothoofdsluis* PAG. 6 *Pijnpunten* PAG. 7 *Raamluiken, een verfraaiing van het straatbeeld* PAG. 9 *Het waterschap en zijn erfgoed* PAG. 11 *Boekbespreking* PAG. 13 *De ene bank is de andere niet.*

44 / november 2019

van de *redactie*

an Piet de Noord, oud-bestuurslid van het Waterschap Drents Overijsse Delta en secretaris van de SIED, is in deze aflevering een bijdrage opgenomen over het erfgoedbeleid van het waterschap, dat open wil staan voor de inbreng van de verschillende

erfgoedorganisaties.

Nu de plannen voor het Sluiskwartier van het gemeentebestuur in een beslissende fase komen, is het tijd voor een artikel over de Pothoofdsluis, geschreven door Ria de Oude-de Wolf.

Voor Neelco Osinga zijn de nieuwe luiken voor het huis van Martin Kleine Schaars aanleiding om wat nader in te gaan op de betekenis van luiken op historische panden. Hij geeft zijn verhaal een persoonlijke toets.

Aly Dijkstra schrijft een verhaal over de geschiedenis van het gebouw van de voormalige Sallandsche Bank aan de Hofstraat.

Hans Kaajan is toegetreden tot de redactie van de *Nieuwsbrief*. Hij stelt op afgewogen wijze een paar pijnpunten in de binnenstad aan de orde.

De gebruikelijke boekbespreking door Herman Vrielink gaat over de initiatiefnemers voor de restauratie van het Bergkwartier, beschreven in *De pioniers van het Bergkwartier* door Ingrid van Bergenhenegouwen.

van de *voorzitter*

eventer erfgoed blijft ons bezighouden. U heeft in de plaatselijke media kunnen lezen dat mede dankzij ons verweer de voorgevel van de Viking niet verhoogd wordt.

De verbouwing van het gymnasium aan de Nieuwe Markt heeft ook onze aan-

dacht. Met name de veranderingen aan het dak vinden wij niet acceptabel vanwege de stijlbreuk met het originele ontwerp. Gelukkig was de Plan Advies Raad ook deze mening toegedaan en moet de architect nieuwe voorstellen indienen.

Wij hebben de SIED laten weten dat wij waardering hebben voor de brief waarin deze organisatie bezwaar maakt tegen het slopen van de schoorsteen van het oude Cobercocomplex.

Inmiddels is de status van monument toegekend aan het voormalige kantoor van Thomassen en Drijver, het voormalig Nederlands Hervormd wijkcentrum, de voormalige Vrouwenarbeidsschool en de Maranathakerk. In de vorige *Nieuwsbrief* hebt u kunnen lezen dat wij het verzoek daartoe van de Bond Heemschut en het Cuypersgenootschap hebben ondersteund. Vier van de zes verzoeken zijn daarmee ingewilligd.

Nieuw voor ons in deze periode waren de plannen van de NV Bergkwartier om de Oude Mariakerk een andere ingang te geven, aangezien de huidige niet optimaal is voor de exploitatie. Het voorstel is om een van de stovenzetstershuisjes om te bouwen tot een nieuwe entree. Wij hebben begrip voor de situatie, maar de veranderingen mogen de zo karakteristieke kerkhuisjes niet te veel aantasten. Wij wachten op de definitieve tekeningen alvorens onze positie te bepalen.

Er zijn veranderingen bij de *Nieuwsbrief*: bestuurslid Hans Kaajan is toegetreden tot de redactie en Herman Vrielink legt na dit nummer zijn functie van hoofdredacteur neer.

Wim Koetsveld

Papier of digitaal?

De meeste donateurs zullen er nog altijd de voorkeur aan geven een papieren versie van onze *Nieuwsbrief* in de brievenbus te krijgen. Mocht u deze echter net zo lief of zelfs liever digitaal ontvangen, dan verzoeken wij u dit bij onze secretaris bekend te maken.

De verborgen historie van de Pothoofdsluis

Gezicht op de Pothoofdsluis vanaf de Buitengracht, 1880-1915

In het Sluiskwartier hebben verschillende sluizen gelegen. Een daarvan was de Pothoofdsluis, die hier een eeuw lang lag, van 1853 tot 1951, tussen de Buitengracht en de Oude Haven. Hij vervulde een voorname rol in het stelsel van waterwegen aan de oostzijde van de stad. Veel is er op dit moment niet van te zien, maar niet alles is verloren en het is de moeite waard nader onderzoek te doen.

In de middeleeuwen was de Schipbeek een belangrijke aanvoerroute voor Deventer. Hierlangs kwamen de goederen uit het oosten, waaronder hout, de stad binnen. Daar waar de beek uitmondde in de IJssel, lag de haven. Maar het water kreeg nóg een vitale functie voor de stad, namelijk de gracht voeden die om de stadsmuur heen liep. En dat vergde extra maatregelen. Een sluis tussen de Schipbeek en de haven zorgde ervoor dat het water van de Schipbeek ook aan de noordzijde van de stad door de gracht stroomde en niet via de haven rechtstreeks in de IJssel terecht kwam. Ook de Buitengracht, die deel uitmaakte van de latere vestingwerken (1597-1621), werd via een kanaaltje gevoed door de Schipbeek. Tussen de Buitengracht en de haven werd een dam gebouwd om het water in de gewenste richting te sturen.

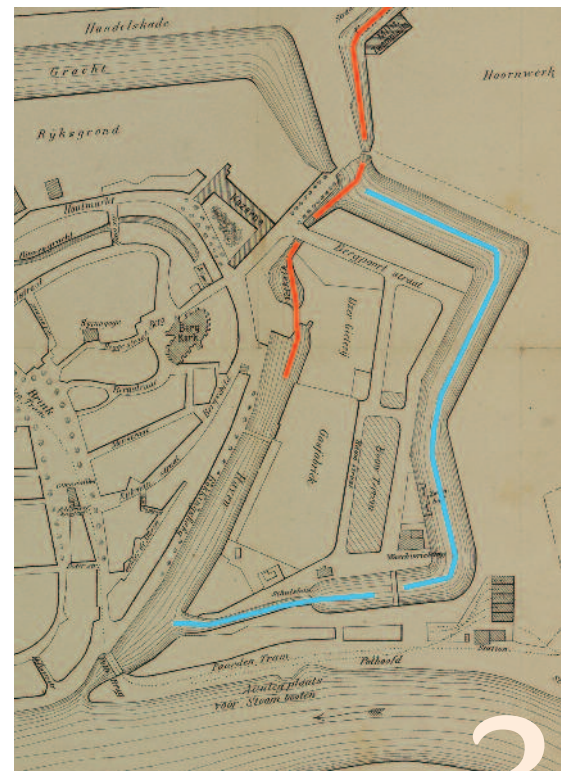
Route voor de scheepvaart

Deze ingreep had consequenties voor de vaarroute. De haven, ter hoogte van de huidige Emmastraat, was opgenomen in de vesting en was te bereiken vanaf de IJssel. Maar vanaf de Schipbeek konden de schepen alleen met een omweg in de haven komen. Deze route was alleen geschikt voor smalle, lage schepen; de schepen die hier destijds voeren, waren met hun breedte van maximaal 2.10 m smal genoeg. Waarschijnlijk werd toen de Houtmarkt de vaste plaats voor de overslag van de houthandel over de Schipbeek.

De situatie veranderde toen het Overijssels kanaal werd geopend in 1858. Het kanaal volgde de Buitengracht in de richting van de haven en voor de grotere schepen was de route via de

Op deze kaart uit 1889 (Stadsarchief Deventer) is in oranje aangegeven hoe de schepen vanaf de Buitengracht in de haven kwamen. Ze moesten eerst een stukje van de Buitengracht gebruiken, tot een punt ten noorden van het Hoornwerk. Daar was een doorgang van 4,5 m breed en een lage poort. Zo kwamen ze in de Vetkolk. De haven konden ze vervolgens bereiken via een schutsluisje (een andere dan de Pothoofdsluis).

In blauw ziet u de vaarroute via de Pothoofdsluis.

Detail 'Beleg van Deventer', anoniem, 1578 (Museum De Waag): hierop is de sluis tussen de Schipbeek en de oude haven te zien.

Vetkolk niet bevaarbaar. De dam tussen de gracht en de haven was dus een obstakel en moest verdwijnen. En dan was er nog het niveauverschil tussen kanaal en haven; om dit verschil te overbruggen was er al in 1853 tussen de haven en de Buitengracht een schutsluis aangelegd. Deze sluis werd ook wel de Pothoofdsluis genoemd en is tot 1951 in gebruik gebleven. De sluis was traditioneel van opzet met een schutkolk tussen twee sluishoofden en een brug eroverheen.

Het kanaal in Deventer was een zijtak van de hoofdwaterweg van Zwolle naar Almelo, via Lemelerveld en Vroomshoop, die in Almelo aansloot op het Kanaal Almelo-Nordhorn. Het zijkanaal liep van Lemelerveld via Raalte naar Deventer. Het verbond Deventer met de grote veengebieden van Noordoost-Overijssel, waardoor er een constante stroom van turf naar Deventer kwam, destijds een belangrijke energiebron. In 1858 ontstond daar waar het Overijssels kanaal de stad bereikte, een turfhaven. De turf werd gelost op de Bergpoortkade, die in de volksmond de turfkade werd genoemd. Deze kade lag tussen de Kazernestraat en de Snippelingsdijk. Over het kanaal werd ook ijzeroer aangevoerd voor de ijzergieterij van Nering Bögel en steenkool voor de gasfabriek.

Economische groei

Het kanaal gaf de bedrijvigheid een nieuwe impuls. Dat werd nog sterker toen vanaf 1874 de vestingwerken mochten worden gesloopt of bebouwd en het gebied aan de oostkant van de stad werd aangewezen als locatie voor industrie en nijverheid. Een extra stimulans was dat de schepen hun lading toen konden lossen langs de IJsselkade bij het Pothoofd.

De ruimte die in het Sluiskwartier beschikbaar was gekomen, tot dan toe voornamelijk graslanden met een enkel gebouw, kwam al snel vol te staan met pakhuizen, hijskranen, fabrieken en huizen voor de arbeiders. Er kwam een visafslag. Vanaf 1885 was de IJsselkade ook per tram bereikbaar, toen de lijn naar Borculo was geopend in 1926 volgde een lijn naar Zutphen. Omstreeks 1916 kwam er een havenspoor. Zo groeide het Pothoofd uit tot een belangrijke handelskade. De buurt was van grote betekenis voor de stedelijke economie.

Het begin van het einde

Maar de ontwikkelingen op het gebied van de industrialisatie gingen snel en Deventer wilde de aansluiting niet missen. De Bergweide werd getransformeerd tot een bedrijventerrein en in 1927 werd de Nieuwe Haven geopend. Hier legden voortaan de stoomboten aan. En zo zette de teloorgang in van het Pothoofd en het Sluiskwartier.

In 1939 werd de Wilhelminabrug gebouwd en voor de toerit werd de Oude Haven gedempt, tot aan de Pothoofdsluis, die het kanaal bleef verbinden met de rest van de Oude Haven. In 1951 werd de sluis ontmanteld, gedempt en bleef alleen de kolk over. En in 1953 werd het kanaal verlegd naar de Nieuwe Haven en toen werden ook het overgebleven deel van de haven en de sluiskolk gedempt.

Wat er nog over is van de sluis

Wat is er nu nog over? Aan de zijde van de kolk is de inlaat vanaf de Buitengracht nog zichtbaar; er steekt een bakstenen hoek met een trap uit de aarde. Ondergronds moeten nog wel meer elementen van de schutsluis overgebleven zijn. Ook zijn er nog dukdalven aanwezig. En in de gracht rechts van de voormalige sluismond zijn delen van het inmiddels vermolmde remmingwerk

Foto M. Bosse, 1875-76 (Beeldbank Deventer)

De lage doorgang door de stadswal naar de Vetkolk; rechts de Bergpoort en de kazerne

Foto: Beeldbank Deventer

De Vetkolk, 1880-1915

teruggevonden, een constructie in het water waar de schepen aan vastgemaakt konden worden om te wachten voor de sluis.

Verder is de dam die er lag vóórdat de sluis werd aangelegd, waarschijnlijk terug te vinden. Het is mogelijk dat deze dam bij het aanleggen van de schutsluis maar voor een deel is gesloopt en dat delen ervan nog met de sluis in de bodem aanwezig zijn. Ook elementen van de Oude Haven moeten in deze omgeving op te sporen zijn.

Maar een groot gedeelte van de ruimte waar de sluis lag, is overgroeid door struikgewas. Het uiteinde van de sluis aan de havenzijde moet ergens onder het parkeerterrein achter het voormalige automuseum liggen. De volle lengte over de kolk is bestraat of met beton afgedekt. Voorbijgangers merken dus hoegenaamd niets van de sluis die eens zo'n voorname rol speelde als schakel in het stelsel van waterwegen in het gebied waar de vroege industrialisatie van Deventer inzette. En dat is te betreuren.

Hoe nu verder?

In *Nieuwsbrief* 30 en 35 staan artikelen over het Pothoofd en de gemeentelijke plannen met het Sluiskwartier. Al even na 2000 is het debat begonnen over de vraag wat er moest gebeuren

Advertentie

Nu ook klassieke CD's in het boekenpaleis

Praamstra

boekhandel

Keizerstraat 2 (hoek Walstraat). Deventer
Telefoon [0570] 675925
www.boekhandelpraamstra.nl

met het gebied. Dat is nog steeds niet helemaal duidelijk, maar op en om de plek van de Pothoofdsluis is een parkeerterrein gepland. Nader onderzoek naar de sluis kan dus niet lang worden uitgesteld.

De SOD heeft daarom contact gezocht met de Stichting Historische Sluizen en Stuwen en deze laatste heeft advies gevraagd aan Tauw. Het bureau stelt voor de contouren van de sluis met bakstenen in het straatbeeld van de parkeergelegenheid vast te leggen en/of met een glazen wand waarin het beeld van de sluis is geëtst. Archeologie Deventer geeft aan dat het technisch mogelijk is een proefsleuf te maken, zodat naar verwachting vrij vlot duidelijk wordt welke resten nog aanwezig zijn. Wel moet daarvoor eerst de bestrating worden opgebroken en de betonvloer worden weggehaald. Verschillende partijen die betrokken zijn bij de herinrichting van het Sluiskwartier, hebben blijk gegeven van hun belangstelling voor de sluis. De SOD gaat door met haar pogingen de Pothoofdsluis te behoeden voor vergetelheid.

Ria de Oude-de Wolf

*Restant van de inlaat naar de Pothoofdsluis
vanaf de Buitengracht*

Pijnpunten

Leegstaande en verwaarloosde panden ontsieren de stad. Met niet-passende materialen uitgevoerde verbouwingen als aluminium winkelpuien in historische panden, verandert de beleving van de gevelwand. Met het beschikbaar komen van nieuwe technieken en andere materialen is het goed mogelijk ingrepen uit het verleden te corrigeren.

We willen op een opbouwende manier de aandacht vestigen op panden en situaties waar met eenvoudige middelen de uitstraling en de samenhang met de omgeving kan worden verbeterd.

Kleine Poot en Stromarkt

Nu de nieuwbouw van de bibliotheek is afgerond, is het moment aangebroken het wegdek dat voor de aanleg van leidingen en riolering enkele malen is opengebroken, te renoveren. De samenhang van het winkelgebied in de Nieuwstraat en de Lange Bisschopsstraat wordt daarmee versterkt. Gelukkig bestaan er al plannen om dit gebied in samenhang met de naburige pleinen te verbeteren.

Proosdijpassage

Na de brand is de doorgang vanaf de Lange Bisschopsstraat smaakvol gerenoveerd. Het hoge glazen dak met de uitstraling van een gedateerde bloemenkas past niet meer bij de omgeving en versterkt het gevoel van een nauwe doorgang. Een licht gebogen, lagere constructie van glas zou het aanzien sterk verbeteren.

Assenstraat

Aan de gevel van huizen die zijn gesplitst in appartementen, zijn in het verleden robuuste brievenbussen geplaatst die de gevelwanden ontsieren. Nu steeds minder fysieke post wordt verstuurd, kan volstaan worden met kleinere bussen. De recente renovatie van het pand op nr. 57 laat zien hoe het ook kan.

Raamluiken, een verfraaiing van het straatbeeld

Het kandidaatsexamen gaf de bank voldoende garantie mij een hypotheek te verstrekken voor een eigen huisje, dat gebouwd was in 1891. In die tijd hadden huizen aan de zonzijde vaak luiken. De buurman vertelde dat ons huisje in de buurt het laatste was waarvan de luiken waren afgenomen. Oude foto's prikkelden ons de vroegere situatie te herstellen. In Friesland vonden we de gewenste luiken. Wel moesten we ze iets aanpassen en schilderen, maar toen was ons huisje een juweeltje voor iedereen die er langskwam, en voor de stad Groningen.

Het pand van Kleine Schaars aan de Welle mét en zonder luiken.

In 2011 mocht ik van de Adviesraad Monumenten voor de gemeente Deventer een stimuleringsvoorstel indienen. Ik stelde voor om weer luiken aan te laten brengen op oude panden waarop zij vroeger ook gezeten hadden. Het antwoord was een ambtelijke brief die mij weinig hoop op een stimuleringsregeling bood: "De adviesraad heeft na afloop besloten uw inbreng te betrekken bij

o.a. de discussie van de adviesraad over het koersdocument, het richtinggevend document voor de besluitvorming inzake het te ontwikkelen en uit te voeren beleid inzake monumenten, archeologie en behoud landschappelijke waarden..... In het flankerend beleid zullen wij het college en de raad voorstellen om een beperkte regeling te proberen te ontwikkelen die zich richt op het behoud c.q., indien zinvol, terugbrengen van diverse kleine bouwkundige het uiterlijk verfraaiende en bij de objecten horende voorzieningen." Gelukkig zijn er particuliere initiatieven. Toen Martin Kleine

Boerderij Apenhuizerenkweg 2, Bathmen, met luiken in de kleuren van de Verenigde Gestichten

Hunnegweg 3, Schalkhaar, met luiken in de kleuren van het Sint Elisabeth Gasthuis

Raalterweg 1. Hier woonde vroeger de directeur van Brinkgreven. De huidige bewoner herstelt de oude toestand met luiken in de kleuren van de instelling.

Schaars in 2014 als eerste de Harry Rademaker Prijs kreeg, ontving hij daarbij een geldbedrag. Op de vraag hoe hij dacht dat te besteden, antwoordde hij dat hij het wilde gebruiken voor het terugplaatsen van luiken aan zijn pas gerestaureerde woning. In juni van dit jaar zijn ze er inderdaad gekomen. Martin liet wel doorschemeren dat het geld van de prijs niet in de buurt kwam van de aanschafprijs van die luiken, maar het had hem wel gestimuleerd. Het gezichtbepalende huis aan de Welle is nu een schitterend monument geworden in het door het Rijk beschermde IJsselfront, waarop Deventer zo trots is.

Meer dan zonwering

Soms hebben luiken een historische betekenis. Zo is nu nog steeds te zien bij welk landgoed bepaalde boerderijen horen. In onze omgeving zie je soms rode luiken met een donkergroene rand, van het binnenveld gescheiden door een witte band: dat zijn boerderijen van de Stichting De Verenigde Gestichten, nu Stichting IJssellandschap. Zonder die witte band zijn het boerderijen van het Sint Elisabeth Gasthuis, nu Dimence. Vóór de wetgeving op het gebied van ouderenzorg en psychiatrie werd die zorg betaald vanuit de opbrengst van de landerijen van die stichtingen. Die luiken getuigen dus van een belangrijk stuk geschiedenis van onze gezondheidszorg.

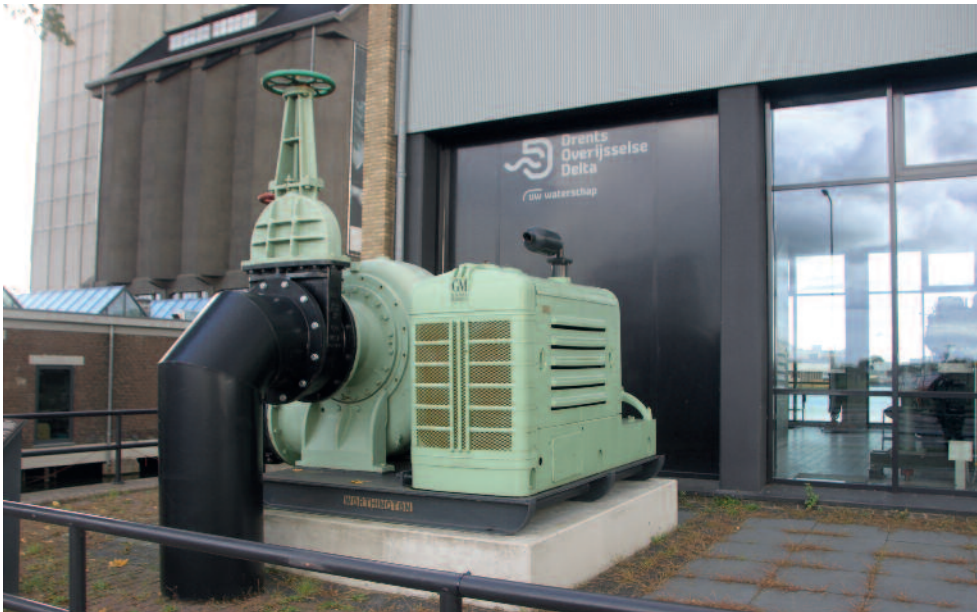
Ook nu bieden luiken praktische voordelen: ze dragen bij aan de isolatie van het pand; de warmte blijft 's zomers buiten en vliegt 's winters niet naar buiten. En ze beveiligen tegen inblik en inbraak. Ze zijn nog steeds goed verkrijgbaar. Op Google zijn talloze aanbiedingen te vinden, nieuwe en gebruikte, massief (zg paneelluiken) of met jaloezieën of een combinatie hiervan. Ze zijn er ook van aluminium of kunststof, gezien de prijs van aanschaf en onderhoud te overwegen alternatieven. Helaas zijn veel luiken verdwenen. Het zou mooi zijn als ze terugkomen op de panden waar ze vroeger zaten. De uitstraling van die panden en het aanzien van de stad zouden er zeer op vooruitgaan.

Neelco Osinga

Het voormalige woonhuis van de auteur aan de Selwerderstraat te Groningen

Het waterschap en zijn erfgoed

Waterschappen kennen een lange geschiedenis. In 1255 werd langs de Oude Rijn het Hoogheemraadschap Rijnland gesticht, en in onze omgeving kondigde de bisschop van Utrecht, Guy van Henegouwen, in 1308 het Sallandse Dijkrecht af. Dat dijkrecht had betrekking op het gebied van de Hunnepe tot de (Zuider-)zee, en vormde de oorsprong van Waterschap Salland.

Links. De pomp-dieselcombinatie bij Gemaal Ankersmit, gerestaureerd door de SIED. Op het gebouw staat het logo van het waterschap.

Rechts. Hensbeker van Waterschap Groot Salland.

Waterschappen zijn trots op hun lange historie; zij worden beschouwd als de bakermat van de democratie en de geschiedenis van Nederland zou zonder waterschappen niet geschreven kunnen worden. Die geschiedenis vindt zijn weerslag in allerlei waterstaatkundige objecten en landschappelijke structuren, ook in historische gebruiksvoorwerpen en kaarten en geschriften, opgeslagen in de archieven.

Uitgangspunten

Met de rijke geschiedenis in het achterhoofd zou je veronderstellen dat het erfgoedbeleid prominent ontwikkeld is, maar zo vanzelfsprekend is dat niet. Het Algemeen Bestuur van Waterschap Drents Overijsselse Delta stelde begin 2019 het erfgoedbeleid opnieuw vast, maar niet zonder discussie. Het voorstel om 0,4 fte (dat is 1 promille van het totaal...) aan te wijzen voor inventarisatie, beleidsontwikkeling en samenwerking met erfgoedorganisaties kreeg met moeite een meerderheid, maar wel een meerderheid, zodat het Dagelijks Bestuur en de ambtenaren aan de slag kunnen.

De uitgangspunten van het erfgoedbeleid van Waterschap Drents Overijsselse Delta zijn:

- Erfgoed gaat niet meer alleen over een inventarisatie van historische elementen. Het gaat om een integrale visie op landschap en de historische elementen en structuren daarin.
- Erfgoed omvat niet alleen objecten en structuren, maar ook archieven en inventaris. Het cultureel erfgoed van het waterschap vormt een essentieel onderdeel van de leefomgeving.
- Het verhaal, de uniciteit en de esthetische waarde vormen de basis van waardering van en omgang met het waterschapserfgoed.
- Waterschapserfgoed helpt bij het zichtbaar maken van het waterschapswerk, het genieten van water en educatie (waterbewustzijn). Als (voormalig) eigenaar of (voormalig) beheerder heeft het waterschap een maatschappelijke verantwoordelijk-

heid om aandacht en zorg te besteden aan waterschapserfgoed.

Waterschapserfgoed anno nu

Waar vroeger de focus lag op gebouwen (bijvoorbeeld de dijkstoel te Diepenveen, afgebeeld in *Nieuwsbrief* 41, pag. 6), en daarnaast een beetje op machines, worden nu archieven, voorwerpen én landschapselementen tot het waterschapserfgoed gerekend. Een voorbeeld van voorwerpen is de zogenaamde hensbeker. Hensbekers werden gebruikt tijdens diners. Er werd gedronken op gezondheid en welzijn van het waterschap. De beker ging tijdens de maaltijden rond en verbond zo de aanwezigen met elkaar. De Hensbeker speelde eeuwenlang een belangrijke rol bij de installatie van een nieuw bestuur van het waterschap. De nieuwe bestuurder moest de beker gevuld met wijn in één keer leegdrinken. De naam Hensbekers stamt af van het woord 'Hanze' wat verbond of groep betekent.

Pontongemaal aan de Hamelweg bij Wijhe, aangelegd in de jaren '70 in het kader van een ruilverkaveling en optimalisatie ten behoeve van de landbouw.

Dat geldt ook voor landschapsstructuren en -elementen. De – soms drastische – ingrepen van het waterschap in het landschap geven een beeld van de tijd. Zo zijn bijvoorbeeld in het verleden oude beekjes en rivieren rechtgetrokken, om zo snel mogelijk het water te kunnen afvoeren. Nu – onder invloed van klimaatverandering en droogte – de nadruk meer ligt op water vasthouden, worden opnieuw meanders aangelegd. Maar vanuit het erfgoedbeleid gezien is er alle reden om tenminste iets van die oude ingrepen zichtbaar te houden, en daarmee het verhaal achter die ingrepen in het landschap te vertellen.

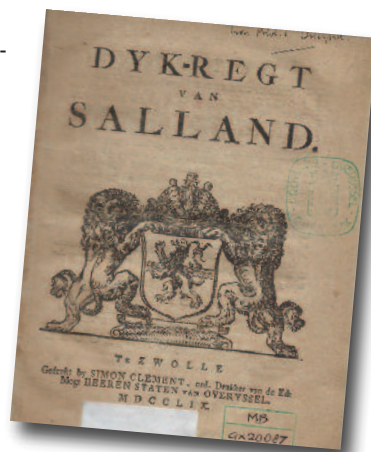
Kansen

Het nieuwe erfgoedbeleid van Waterschap Drents Overijsselse Delta biedt kansen voor erfgoedorganisaties. Het waterschap wil de verbinding zoeken en is zich ervan bewust dat er bij historische verenigingen veel kennis zit, dat ze kunnen helpen om objecten te beschrijven en kunnen meedenken bij projecten. Het waterschap is aanspreekbaar en staat open voor samenwerking met vrijwilligers. Er is een subsidieregeling voor erfgoed in particuliere handen met daarbij een – bescheiden – budget.

De restauratie door de SIED van de pompdieselcombinatie bij Gemaal Ankersmit (naast de Prins Bernardsluis) is een goed voorbeeld van deze samenwerking en van toepassing van de subsidieregeling.

Piet de Noord

Bronnen: Wim Coster, *Zeven eeuwen werken met water*, een uitgave van Waterschap Groot Salland en het Historisch Centrum Overijssel (Zwolle 2008); Theo Spek, Frits David Zeiler en Edwin Raap, *Van de Hunnepe tot de zee. De geschiedenis van het Waterschap Salland*, een uitgave van de IJsselacademie (Zwolle 1996); <https://www.wdodelta.nl/@25919/aandacht/>.

Dyk-Regt van Overijssel

Piet de Noord was van 2009 tot 2016 lid van het Algemeen Bestuur van Waterschap Groot Salland en van 2016 tot 2019 van Waterschap Drents Overijsselse Delta. Hij is secretaris van de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED).

Over de Snippelingsdijk

De Snippelingsdijk, aangelegd in de veertiende eeuw, zorgde in de negentiende eeuw voor nogal wat hoofdbrekens. De problemen begonnen toen koning Lodewijk Napoleon in 1809 de dijk liet verlagen, zodat hij kon gaan functioneren als overlaat. Als de IJssel hoog stond, liep het water voortaan bij Deventer het lager gelegen achterland binnen. Zo werd de Gelderse dijk behoeft.

Overstromingen

De weteringen hadden te weinig capaciteit om het water verder te voeren en daardoor kwam een aanzienlijk gebied onder te staan. Pas na geruime tijd kwam het water terecht in het Zwarte Water, maar dat was voor de gewassen te velde vaak te laat. In de jaren 1845 en 1846 was er drie keer een overstroming, met aanzienlijke schade aan het winterkoren. De autoriteiten hebben zelfs overwogen de spoorlijn naar Raalte bij Deventer op bogen te leggen vanwege de wateroverlast.

Oplossing

Overstromingen kwamen in de loop van de negentiende eeuw steeds vaker voor doordat er ingrepen waren gedaan die het scheepsverkeer op de IJssel gemakkelijker moesten maken en die zorgden voor extra watertoevoer. Nu moeten er maatregelen worden bedacht om het water in de rivier te houden. De dijken iets verder van elkaar leggen, zodat de rivier meer ruimte krijgt? Jaren werd er gebakkeleid en uiteindelijk bleek de beste oplossing de rivierdijk te verhogen. Dit gebeurde in 1864. In het begin van de twintigste eeuw konden er zonder bezwaar huizen worden gebouwd op de Snippelingsdijk.

Een concreet voorbeeld van waterschapsbeheer, beschreven in: Wim Coster *Zeven eeuwen werken met water, 1308-2008*, uitgave van Waterschap Groot Salland ter gelegenheid van het jubileumsymposium op 4 juni 2008.

Ria de Oude-de Wolf

boekbespreking

Voortrekkers Bergkwartier

Ingrid van Bergenhenegouwen
De pioniers van het Bergkwartier, 1966-1969.
Mannen van het eerste uur
(Deventer 2018)

ISBN 9789463234061

NUR 680

Prijs € 15,95

Verkrijgbaar bij Boekhandel Praamstra

De herdenking van 1250 jaar Deventer was vorig jaar aanleiding tot veel publicaties over de geschiedenis van Deventer. Wij komen nu in onze *Nieuwsbrief* terug op *De pioniers van het Bergkwartier* van Ingrid van Bergenhenegouwen. Zij beschrijft een periode die loopt van de eerste initiatieven om het Bergkwartier te redden in 1966 tot de stichting van de NV Bergkwartier in 1969. Dit onderwerp ligt de Stichting Oud Deventer na aan het hart.

et bescheiden ogende boek is rijk geïllustreerd met foto's, documenten en citaten uit interviews en memoires van naastbetrokkenen. Het gaat over een groep mannen die zich inzette voor het behoud van het historisch waardevolle Bergkwartier op een moment dat men op het stadhuis tot de conclusie was gekomen dat de zwaar vervallen

wijk niet meer te redden was. Het gemeentebestuur was druk bezig met het plan om Deventer te laten uitgroeien tot een 'dubbelstad' van 250.000 inwoners, ruim toegankelijk voor het moderne verkeer. Het Bergkwartier zou gesloopt worden en vervangen door sociale woningbouw.

Van Werkgroep Bergkwartier tot NV Bergkwartier

Het boek beschrijft maar een paar jaar. Het begint bij het initiatief van J. Boerboom, voorzitter van de Stichting Oud Deventer, en A. Oudemans, directeur van de Sociaal-Culturele Raad, om een werkgroep voor het behoud van het Bergkwartier te vormen. De Werkgroep Bergkwartier wordt opgericht op 10 november 1966 met als doel het Bergkwartier te 'verheffen tot een leefbaar bestanddeel van de stad Deventer, met behoud van zijn historische en esthetische waarde'. De werkgroep ontving een subsidie van f500,- van de Sociaal-Culturele Raad en deed het verder met de inzet en ervaring van de deelnemers en hun contacten. J. van der Lande en D. Henstra werden respectievelijk de voorzitter en de secretaris-penningmeester.

Foto: D.W. Nijland, '1965-'70 (Beeldbank Deventer)

Bergstraat 45-53.

De werkgroep begon met zich te verzekeren van de medewerking van het gemeentebestuur. Dat lukte. De heer G. van Maastrigt, directeur van Openbare Werken, werd zelfs een vaste adviseur. Ook buiten Deventer stak men zijn licht op. De leden zochten contact met de Amsterdamse Maatschappij tot Stadsherstel NV, die in die dagen landelijk de aandacht trok. De directeur Hengeveld raadde aan de wijk als geheel aan te pakken en zo snel mogelijk enkele panden te voltooiën om over geregelde huurinkomsten te kunnen beschikken. Van de heer Hotke, directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, kwam het idee een 'masterplan' voor het Bergkwartier te schrijven, stedenbouwkundig,

Hoek Bergstraat 53 / Bergkerkplein (actuele situatie), het adres van de NV Bergkwartier

financieel-economisch en organisatorisch goed onderbouwd. Om dat mogelijk te maken was geld en dus een rechtspersoon nodig. De Werkgroep Bergkwartier werd daarom omgezet in de Stichting Werkgroep Bergkwartier. Op 15 december 1967 verscheen de uitgave *Herstelplan Bergkwartier. Ideeënschets*. Deze maakte een breed publiek warm voor de herstelplannen. In de brochure stond onder meer een stedenbouwkundig verantwoorde plantekening voor de restauratie van de hand van de architect Heineman.

Op 5 december 1967 werd bekend dat het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (Marga Klompé) aan Deventer een werkgelegenheidssubsidie toekende van f1,5 miljoen, te besteden aan het herstel van het Bergkwartier. De gemeente was bereid de eerste 25 te restaureren panden te verkopen tegen krotprijs (dus alleen de kosten van de grond), die na verkoop nog eens f600.000,- opleverden. Dat geld werd gebruikt om het onrendabele deel van nog eens ongeveer 150 huizen te bekostigen. De rest zou tegen marktprijzen gerealiseerd kunnen worden. Voor de uitvoering van dit plan werd op 24 december 1968 de NV Bergkwartier opgericht, met makelaar Gerrit Eggink als directeur.

Voortrekkers

In *Nieuwsbrief* 36 (november 2015) verscheen een boekbespreking van *Handel dapper*, een boek over de restauratie van het Noordenbergkwartier. Er zijn opvallende verschillen en overeenkomsten. De voortrekkers bij het Bergkwartier waren heren met een gevestigde maatschappelijke positie. De uitzondering was Eef Kooy, die als lid van de Aktiegroep Bergkerk toetrad tot de werkgroep. Deze actiegroep bestond uit jongeren die geld inzamelden voor een schoonmaakbeurt van de Bergkerk en eventueel enkele voorlopige herstelwerkzaamheden. Al snel was er samenwerking met de gemeente. De bewoners van de gerestaureerde panden waren doorgaans niet onbemiddeld.

In het Noordenbergkwartier kwamen in 1975 de buurtbewoners zelf in actie, daartoe opgeroepen door de Kabelomroepvereniging Deventer. De prominente rol van Jacqueline Hoogeveen illustreert dat deze keer ook vrouwen bij het

initiatief betrokken waren. Lange tijd gingen de acties gepaard met conflicten met het bevoegd gezag. Een belangrijk actiepunt gold de huren: de actievoerders wilden betaalbare woningen, bestemd voor de oorspronkelijke, weinig draagkrachtige buurtbewoners. Uiteindelijk kwam het toch tot samenwerking met de gemeente. En ook hier kwam er steun uit Den Haag: deelname aan een project ter verbetering van oude wijken van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.

Een overeenkomst is dat de drijvende kracht is geleverd door een groep vrijwilligers, voortrekkers met een duidelijke visie, die hun inspanningen ten slotte bekroond zagen met succes.

Het jubileumboek van de SOD

Catherine Bolkestein heeft hetzelfde verhaal verteld, zij het veel korter, in *Erfgoedbewaker en luis in de pels* (2008), het jubileumboek van de Stichting Oud Deventer. Dat van Van Berghen negouwen is in zoverre nieuw dat het geschreven is vanuit een ander perspectief. De auteur heeft het archief van de Stichting Werkgroep Bergkwartier als uitgangspunt genomen. Bolkestein putte vooral uit het archief van de Stichting Oud Deventer. En in lijn met het thema 'luis in de pels' legt zij meer nadruk op het aanvankelijke wantrouwen bij de gemeente. "De betrokken ambtenaren en diensten [Openbare Werken] kregen zelfs korte tijd een overlegverbod opgelegd."

Herdenkingssteen ter gelegenheid van de subsidie van minister Marga Klompé.

Ten slotte

De auteur heeft haar ambitie om de periode '66 tot '69 weer tot leven te wekken, ruimschoots waar gemaakt. Blijkbaar heeft zij dat als professioneel 'communicatiemarketeer' in de vingers. Ook de citaten van de betrokken personen en de vele illustraties helpen die tijd dichtbij te brengen. Bijzondere zeggingskracht gaat uit van de groot afgedrukte foto's van de verkrotte buurt van vóór de restauratie.

Herman Vrielink

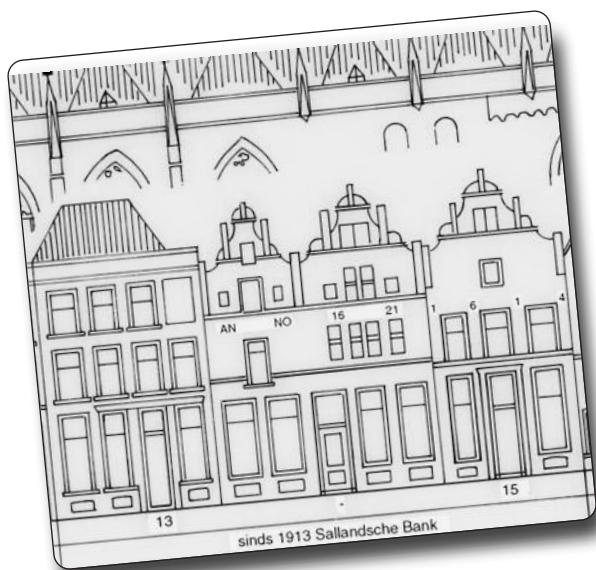
De ene bank is de andere niet

“Met de aankoop en verbouw van de Sallandsche Bank aan de Hofstraat heeft Carlos van Dijk laten zien hoe je op een eigentijdse manier herbestemming kan geven aan historisch erfgoed. Carlos in Huis is een voorbeeld bij uitstek van een zelfstandige onderneming die op een actuele manier kleur, vorm en inhoud geeft aan de binnenstad van Deventer.” Aldus de jury die Carlos van Dijk de Deventer Promotie Prijs toekende, die hij uitgereikt kreeg op de Nieuwjaarsreceptie 2019.

Vanaf 2013, toen de Hollandse Goudhandel het gebouw van de Sallandsche Bank verliet, heeft het pand leeggestaan en raakte het flink verwaarloosd. De verkoop verliep zeer moeizaam; zelfs een online veiling in 2014 leverde geen koper op. Pas in 2016 bleek er een gegadigde te

zijn: Carlos van Dijk, die op zoek was naar een groter pand in de binnenstad omdat zijn meubelwinkel aan de Smedenstraat te klein werd. Eind 2016 was de koop ongeveer beklonken; toen gaf Van Dijk een presentatie aan de welstandscommissie van de gemeente. Die moest de plannen goedkeuren omdat het gebouw een rijksmonument is. Aan de buitenkant mocht niets worden gewijzigd vanwege de status van het pand, in 2017 is het pand aan de binnenkant verbouwd en begin 2018 werd de nieuwe meubelzaak geopend.

Het huis Anno 1621 was tot 1913 kantoor van de Sallandsche Bank. Tekening B. Wagenaar. (Beeldbank Deventer)

Een nieuwe bestemming.

Daarmee werd het karakteristieke gebouw van de Sallandsche Bank na jaren weer toegankelijk voor het publiek.

De Sallandsche Bank: oprichters en eigenaren

In 1897 leidde de samenvoeging van de firma's S.H. van Groningen en Verwey & Ankersmit tot de oprichting van De Sallandsche Bank. De firma S.H. van Groningen was in ongeveer 1850 ontstaan ten tijde van het huwelijk tussen S.H. (Simon Henri, 1823) van Groningen en Hendrika van Delden. Zijn beroep was toen 'kassier'. Hij vestigde zijn zaak in het huis aan de Hofstraat, dat al ongeveer een eeuw in het bezit van de familie was. In het kadaster van 1832 staat het pand op naam van 'Antje wed. Simon van Groningen', de grootmoeder van S.H., die er een winkel en/of grossierderij heeft in koloniale waren. S.H. van Groningen overleed jong in 1862; in zijn overlijdensakte staat als beroep koopman en commissionair in effecten, een bewijs van de groei van het bedrijf. Zijn vrouw bleef achter met vijf kinderen en zette het bedrijf samen met de procuratiehouder voort. Haar tweede zoon, Jan Wessel van

Foto: Beeldbank Deventer

Gezicht op de Hofstraat vanaf de Nieuwe Markt. Vooraan (met ladder) de kruidenierszaak van H. Kreulen, gevestigd in een huis dat de jaarankers 1614 droeg. Het heette vroeger De Goltbloem en werd gesloopt in 1912. Daarnaast het dubbele huis 'ANNO 1621' van kassier wed. S.H. van Groningen-van Delden. De twee huizen heetten in 1759, toen zij al eigendom van de familie Van Groningen waren, De Ses Keezen (rechts) en De Craneboor (links). Zij werden in 1889 gesloopt. Datering 1885-89.

Groningen (1858-1934), deed na beëindiging van zijn rechtenstudie in Leiden zijn intrede in de zaak. De grossierderij was inmiddels opgeheven en het vroegere kassierskantoor was al uitgegroeid tot een bank. Na het overlijden van zijn moeder in 1893 was Jan Wessel de enige firmant. Albertus Ankersmit (1838-1899) was een van de firmanten van Verwey & Ankersmit (1879), een firma met een kantoor in de Polstraat, die in dezelfde branche werkzaam was als de firma Van Groningen. De firma had ook een belangrijke verzekeringsportefeuille. Verwey verliet de firma in 1896. Barend Ankersmit (1868-1922), die zijn vader in zakelijk opzicht hielp, stelde voor Van Groningen te benaderen om tot een fusie te komen. De gezondheid van Van Groningen liet te wensen over, het voeren van een eenmanszaak werd te veel en hij bleek graag mee te werken. In maart 1897 werd de naamloze vennootschap De Sallandsche Bank opgericht, waarbij de oprichters hun activa en passiva inbrachten. Het familiekarakter van de bank is door de jaren heen sterk gehandhaafd gebleven. In 1975 werd de Sallandsche Bank een dochter van Slavenburg's Bank; Crédit Lyonnais nam in 1983 dat geheel over (CLBN) en in 1992 werd die bank onderdeel van de Belgische Generale Bank onder de naam Generale Bank Nederland. Door fusies van een aantal banken ontstond in 1999 de Fortis Bank, die na veel problemen in 2008 verdeeld werd, waarna uiteindelijk het Nederlandse deel opging in de ABN AMRO Group.

De Sallandsche Bank: het gebouw
Het gebouw waarin de firma Van Groningen in de Hofstraat zetelde, was een samenvoeging van twee huizen. Waarschijnlijk is dat gebeurd na de opheffing van de grossierderij, rond 1885. Jan Wessel van Groningen heeft het pand vlak voor zijn huwelijk in 1890 ingrijpend laten verbouwen. De nieuwe bank nam in 1897 daar zijn intrek.

In 1912 was de ruimte weer te klein geworden. Daarom werden de belendende panden aangekocht; sloop en nieuwbouw verliepen in delen, omdat het kantoor tijdens

de bouw in bedrijf moest blijven! Het nieuwe bankgebouw werd ontworpen door Martin van Harte jr. in rationalistische stijl. Het is een kopie van de gevel van de Associatie Cassa in Amsterdam, gebouwd door Poggenbeek. Het gebouw kent twee bouwlagen en een souterrain, opgetrokken in tufsteen en een met leien gedekt zadeldak. De gevel heeft een natuurstenen basis en telt zeven traveeën. De eerste, vierde en zevende travee hebben een dakkapel die de gootlijst doorbreekt, met in de tuitgevel respectievelijk een drielichtvenster, een venster met bovenlicht en een rond venster. In de dakschilden tussen de tuitgevels zit een dakkapel. De ingang is in de eerste travee geplaatst met een deur in het portiek. Op de verdieping zien we een natuurstenen balkon op consoles. De dienstingang zit in de zevende travee. De overige traveeën op de begane grond hebben drielichtvensters boven vier souterrainvensters en de verdieping heeft boogvormige vensters. Het smeedijzeren

De originele granito vloer en granieten trap

De kluisjes, veilig achter zware kluisdeuren

Dezelfde situatie ongeveer 1925, met het nieuwe bankgebouw.

Lebuinuskkerk en de muren bijna aan kunt raken! Die tuinkamer en de moderne metalen trap vormen een mooi contrast met de statige Commissarissenkamer die ernaast ligt, helemaal in stijl met veel hout en pluche.

De beide machtige kluizen in de kelder zijn origineel, de oudste is van de Panzer AG Berlin met een deur van bijna een halve meter dik. In die kluis zijn de kluisjes voor gebruikers zichtbaar, waarvan de inhoud na opening verder bekeken kon worden in een van de drie speciale kamertjes. Daar is de bekleding van de muren gestript waarbij nog aantekeningen van vroegere inrichters tevoorschijn zijn gekomen.

“Slapeloze nachten heb ik nooit gehad”, zegt Carlos, “bij zo’n project moet je het hoofd koel houden en overzicht bewaren. En de samenwerking met officiële instanties, de aannemer en de medewerkers is fantastisch geweest”. Het resultaat mag er dan ook zijn!

Aly Dijkstra-Kruit

hekwerk tussen natuurstenen pijlers dat oorspronkelijk voor alle raamtraveeën stond, is deels bewaard gebleven. Ruim 90 jaar was het de hoofdvesting van N.V. Sallandsche Bank.

Een bank om in rond te struinen

“Ja, je moet wel durven”, bevestigt Thea, de vrouw van Carlos van Dijk. Het pand is gestript en weer opgebouwd, waarbij de bouwtekening van 1912 leidend is geweest en alle authentieke delen zijn bewaard. Er is zelfs een geschikte plaats gevonden voor een lift.

Toen de systeemplafonds waren verwijderd, werd niet alleen het hoge plafond met de mooie belijsting weer zichtbaar, maar kwam ook een enorme lading kabels tevoorschijn. Die zijn vervangen door compleet nieuwe bedrading in zichtbare eigentijdse kabelgoten. Sommige vroegere doorbraken in muren - bijvoorbeeld voor het ventilatiesysteem - zijn wel dichtgemaakt, maar de verdwenen sierlijsten zijn niet meer hersteld. Zo is ook de geschiedenis van het pand nog te zien. Dichtgezette en dichtgemetselde ramen zijn opengemaakt en aan de achterzijde zijn nieuwe ramen geplaatst om meer licht naar binnen te laten vallen, natuurlijk met detaillering van de kozijnen en vakverdeling van het raam in de ‘oude’ stijl.

Wat opvalt zijn de mooie terrazzo vloeren op alle verdiepingen, in de kelder praktisch als nieuw. Die lagen, net als de monumentale trappen, onder dikke lagen laminaat en tapijt die na het weghalen ervan hardnekkige lijmresten achterlieten. Met een speciale slijpmachine is dat voorzichtig weggehaald.

De fraai bewerkte houten lambriseringen en deuren waren al bij een verbouwing in 1982 ontdaan van ‘moderne’ panelen en zijn nu goed zichtbaar, onder andere achter moderne open kasten en meubels, wat zeker bijdraagt aan de sfeer in de woonwinkel. Zelfs de vroegere marmeren balie is weer in gebruik, en ook nog op dezelfde plaats als vroeger!

De begane grond is een grote open ruimte geworden met veel licht door de grote ramen en geeft mede door het hoge plafond een heel ruimtelijk gevoel. Op de verdieping waren veel kleine kamertjes gemaakt. Daarvan zijn wanden en plafonds weggehaald, zodat de boogramen weer zichtbaar zijn en de mogelijkheid ontstond om diverse in elkaar overlopende ruimtes te maken, elk met een eigen karakter.

Van dakterras naar kelder met kluizen

Een originele toevoeging is de tuinkamer op de plaats van de vroegere glas-in-loodkoepel, met een glazen wand en uitloop naar het dakterras. En dan de grote verrassing dat je op die hoogte een uniek zicht hebt op de

Het terras en de noordzijde van de Grote Kerk.

Wilt u ons steunen?

Word donateur. U steunt daarmee onze inspanningen om het gebouwde culturele erfgoed binnen de stad Deventer te behouden. U kunt zich per brief of per e-mail aanmelden bij het redactieadres of bij het secretariaat (zie rechterkolom).

De *Nieuwsbrief Oud Deventer* wordt toegezonden aan beleidsmakers, ambtenaren en donateurs van de SOD.

Penningmeester

Donaties kunnen worden overgemaakt op rekening NL 65 ABNA 063.16.63.002 t.n.v. Penningmeester Stichting Oud Deventer.

Secretariaat SOD

N. Osinga
Prof. Eijkmanstraat 17
7415 EK Deventer
Telefoon 0570-623139
E-mail: secretariaat@oud-deventer.nl

Redactieadres

H. Vrielink
Loomanstraat 20
7416 BS Deventer

Bezoek onze website

Breng een bezoek aan de vernieuwde website van de Stichting Oud Deventer!
www.oud-deventer.nl.
Onder het kopje 'bestuurszaken' vindt u ons privacybeleid.

Advertentie

Corps 9 geeft graag mooi verzorgde boeken uit. Over het algemeen zijn dit boeken die betrekking hebben op de historie van Deventer. Heeft u een mooi onderwerp en wilt u publiceren? Neem contact op met Pieter Ellens, telefoon 0570-617509

www.corps9.nl

Colofon

De Stichting Oud Deventer komt al vanaf 1948 op voor het behoud van gebouwd erfgoed binnen de gemeente Deventer, van panden met een historische en culturele waarde. We gaan in gesprek met het gemeentebestuur wanneer deze monumenten in het geding dreigen te komen. Daarnaast publiceren wij over gebouwen en ensembles om bij voorbaat de aandacht op hun waarde te vestigen. Deze *Nieuwsbrief* verschijnt sinds 1996 tweemaal per jaar, en wordt verspreid onder onze donateurs. Andere belangstellenden kunnen, zolang de voorraad strekt, een gratis exemplaar vinden bij de Athenaeumbibliotheek of bij Boekhandel Praamstra.

Voor de inhoud van de artikelen van redactieleden is de redactie als geheel verantwoordelijk.

Redactie	Aly Dijkstra-Kruit, Hans Kaajan, Neelco Osinga, Ria de Oude-de Wolf, Herman Vrielink
Fotografie	De foto's zijn gemaakt door de redactie, tenzij anders vermeld
Vormgeving	Allison grafische vormgeving, Deventer
Druk	Ovimex, Deventer

ISSN 1872-7735

